

ve Latin harfleriyle altmıştan fazla dergi çıkarmıştır. Ayrıca Türkiye’de (*Batı Trakya’nın Sesi, Batı Trakya, Yeni Batı Trakya*), Almanya’da (*Batı Trakya, Yeni Ses, Yeni Adım* gazeteleri) yayın organları bulunmaktadır. Yunan arşivlerinde Batı Trakya Türkleri’nin yayımladığı *Yeni Ziya, Yeni Yol, Yeni Adım, Balkan, İnkılâp, Milliyet, İtilâ, Yarın, Adalet, Trakya, Ülkü, Müdafaa-i İslam, Hakyol, Sebat* gibi dergi ve gazete koleksiyonları mevcuttur. Günümüzde *Balkan, Akın, Gerçek, İleri, Aile Birlik, Trakya’nın Sesi, Ortam* gazeteleriyle *Şafak Yuvamız, Hakka Davet, Arkadaş Çocuk* ve *Pınar Çocuk* dergileri yayın faaliyetlerini sürdürmektedir.

Batı Trakya’da XIV. yüzyıldan başlatılan Türk dili ve edebiyatını Lozan öncesi ve sonrası olmak üzere iki dönemde ele almak gerekir. İlk dönemde divan edebiyatı yolunda onlarca şair ve yazar yetişmiştir. Selânik, Osmanlı devrinde İstanbul’dan sonra Türk kültür ve edebiyatı için önemli merkezlerden biriydi. Halen Batı Trakya Türk edebiyatı faaliyetlerini Yunanistan’da sürdüren şair, yazar ve araştırmacılarından Ali Rıza Saraçoğlu’nun *Ey Yağız Toprak, Işık Atatürk, Yarınlar Sizin Olacak, Rodop Yıldızı*; Hüseyin Mazlum’un *Âşıkların Şahı Benim, Bir Esme-re Gönül Verdim, Adres, Biraz Su*; Rahmi Ali’nin *Ay ve Güneş* (hikâye); Hüseyin Ali Babaoğlu’nun *Tohum* (şiir), *Durdur ile Kurkur* (masal); Reşit Salim – Osman H. Arda’nın *Öyküsüyle Notasıyla Batı Trakya Türküleri*; Abdürrahim Dede’nin *Batı Trakya Türk Folkloru* ile (Ankara 1978) *Batı Trakya Manileri* (İstanbul 1989) adlı eserleriyle Türkiyeli araştırmacı Feyyaz Sağlam’ın *Yunanistan’da (Batı Trakya) Çağdaş Türk Edebiyatı Antolojisi* (Ankara 1990), *Batı Trakya Çocuk Edebiyatı* (İstanbul 1990), *Yunanistan (Batı Trakya) Türkleri Edebiyatı Üzerine İncelemeler* (I-IV, İzmir 1991-1996), *Yunanistan (Batı Trakya) Türkleri Edebiyatında Atatürk* gibi eserlerini zikretmek mümkündür. Bunlardan başka Mustafa Tahsin, Reşit Salim, Nâim Kâzım, Hüseyin Mahmutoğlu, Mücahit Mümin, Refika Nâzım, Sâlih Halil, Mehmet Çolak – İbrahim Onsunuğlu gibi şair ve yazarların dergi ve gazetelerde yayımlanmış çeşitli yazıları bulunmaktadır. Batı Trakya Türkleri’nde en çok görülen edebî tür şiirdir.

Çocuk edebiyatı, halk edebiyatı ve dinî edebiyat Batı Trakya Türk edebiyatının önemli kollarındandır. Son yüzyıl içerisinde oluşan edebiyat aynı zamanda bir huzursuzluk edebiyatıdır. Tiyatro türünde

Sevda Peşinde ve *Zamane Çocuğu* adlı çalışmalar, gezi türünde Mehmet Ârif ve Hasan Hocaoğlu’nun yazıları zikredilebilir. Halk edebiyatında sözlü gelenek süregelmiştir ve bu geleneğe bağlı anonim ürünler halen devam etmektedir. Aşk, hastalık, ölüm, tabiat, doğal âfetler ve yaşama sevinci gibi konular yoğun biçimde işlenmektedir. Halk ozanı olan Mazlum Hüseyin, İmam Kasım, Hüseyin Salihoğlu, Alırıza Saraçoğlu’nun yanında Yakalı Çoban, Âsımî, Dumanlıdağ, Selâmî, Âşık Asilsoy, Haliloğlu, Âşık Zengin gibi başka isimleri de saymak mümkündür. Halk edebiyatı ürünleri içinde destan, masal, türkü, mani vb. türlerin de yer aldığı görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

B. Tsonev, *Bulgarian Language History*, Sofia 1919; Cengiz Orhonlu, “Yunanistan Türkleri”, *TDEK*, s. 1101; Abdürrahim Dede, *Batı Trakya Türk Folkloru*, Ankara 1978; a.mlf., “Batı Trakya Türklerinde Eski Türk Dini Şamanizm’den Kalıntılar”, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara 1982, IV, 93-108; Hasan Eren, *Balkan Ülkelerinde ve Macaristan’da Türkolojî Çalışmaları*, İstanbul 1987; Rüstem Avcı, “Batı Trakya Türkleri”, *Batı Trakya*, İstanbul 1989, s. 143-148; Mustafa İsen, *Ötelerden Bir Ses: Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Ankara 1997; *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi: Makedonya Türk Edebiyatı ve Yugoslavya (Kosova) Türk Edebiyatı*, Ankara 1997, VII; XV. Yüzyıldan Bugüne Rumeli Motifli Türk Şiiri Antolojisi (haz. Ahmet Emin Atasoy), Bursa 2001; *Balkanlar El Kitabı* (der. Osman Karatay – Bilgehan A. Gökdağ), Çorum-Ankara 2006-2007, I-III; S. Dilek Yalçın Çelik, *Kosovada Çağdaş Türk Edebiyatı (1951-2008)*, Prizren 2008; J. Eckmann – M. Mansuroğlu, “1959 Yılı Trakya Dialektoloji Gezisi Raporu”, *TDED*, IX (1959), s. 113-118; Mustafa Tahsin, “Şiir: Batı Trakya Türk Azınlığında”, *Şafak*, sy. 17, Gümül-cine 1991, s. 14-16; Feyyaz Sağlam, “Batı Trakya’da 29 Ocak 1988 Millî Direnişi ile İlgili Destanlar Üzerine”, *TK*, XXX/351 (1992), s. 53-60; Hayriye Süleymanoğlu Yenisooy, “Bulgaristan Türkleri Şiiri”, *TDL*, sy. 531 (1996), s. 449-578; Mustafa Kara, “Balkanlarda Türk Tasavvuf Edebiyatı’na Genel Bakış”, *Bursa Defteri*, sy. 12, Bursa 2002, s. 110-126; Yılmaz Taşoğlu, “Balkanlarda Yeni Türk Edebiyatı Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, IV/3, İstanbul 2006, s. 429-477.

CEVDET ŞANLI

Kıbrıs’ta Türk Dili ve Edebiyatı. A) Dil. Kıbrıs’ta Türkçe iki ağıza ayrılır. Bazı yazarların Kıbrıs Türkçesi dedikleri Kıbrıs ağızı yanında resmî kurumlarda ve ilişkilerde standart Türkçe (Türkiye Türkçesi) konuşulabilmektedir. Konuşma dilinde çeşitli ağızların kullanıldığı görülmekle birlikte Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin yazı dili Türkiye Türkçesi’dir. Kıbrıs Türk ağızı incelendiğinde hem ses hem biçim hem söz

varlığı açısından Kıbrıs Türkleri’nin geldikleri yörelerin izlerini bulmak mümkündür. Ancak günümüzdeki Kıbrıs Türk ağzının Anadolu ağızlarından epey farklılaştığı söylenebilir. Bu ayrımın sebebi tarih içinde farklı dillerle etkileşim ve Türkiye Türkçesi ile bağlantının azlığıdır. Kıbrıs’ta Türkçe’nin gelişimi dört döneme ayrılabilir: 1571-1878, 1878-1960, 1960-1974 yılları arası ve 1974 sonrasında dönem. Kıbrıs’a Türkler 1571 yılında gelmiş, bu tarihten itibaren Türkçe adada konuşulan iki büyük dilden biri olmuştur. İlk dönemde yönetim Osmanlılar’ın elinde olduğu için Türkçe’nin yönetim ilişkilerinde büyük işlevi vardı. Bu yolla Türkçe, Kıbrıs Rumcası’nı etkilediği gibi 1974 yılına kadar gelen süreçte Kıbrıs Rumcası’ndan Kıbrıs Türk ağzına çeşitli kelimeler girmiştir. Bunun yanında günümüz ağızında kullanılan bazı cümle yapılarının Kıbrıs Rumcası’ndan etkilendiği ileri sürülmektedir. Kıbrıs, 1878-1959 yılları arasında İngiltere’nin egemenliği altında bir sömürge adası oluncaya kadar yönetim ve resmî kurumlarda İngilizce ön plana çıkmış, İngilizler’in adaya gelmesiyle birlikte Kıbrıs Türk ağızı İngilizce’den birtakım kelimeler almıştır. Dolayısıyla bu dönemde Kıbrıs Türk ağızı, bir yandan Türkler’in geldiği yörelerdeki dilin özelliklerini taşıyan bir yandan da Kıbrıs Rumcası ve İngilizce’nin tesirinde kalmıştır. 1959 yılından sonra İngilizler adadan çekilip 1960’ta Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulması ile İngilizce yönetim dili olmaktan çıkmış olsa da eğitim dili olarak varlığını günümüze kadar sürdürmüştür.

1974’te ada ikiye ayrılınca Rumlar’la Türkler’in dil teması sona ermiştir. 1950’li yıllarda Kıbrıs Türk toplumunda artan Türk milliyetçiliğiyle ilgili siyasal eğilimler neticesinde Türkiye ile uyum dile de yansımıştır. Uyum politikaları ve 1974 sonrasında Türkiye ile Kıbrıs arasındaki iletişim ve ulaşım imkânlarının artmasıyla Kıbrıs’ta konuşulan Türkçe, Türkiye Türkçesi’ne dönmeye başlamış, dilde bulunan Rumca ve İngilizce kelimelerde bir azalma olmuştur. 1974’ü takip eden yıllarda Kıbrıs’ta Türkçe açısından bir başka değişim daha gerçekleşmiştir. Adaya Anadolu’nun çeşitli yörelerinden -özellikle Güney Anadolu, Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgeleri- göçler sebebiyle Kıbrıs Türk ağızının yanında bu bölgelerin ağızları da kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde Kıbrıs’ta hem Kıbrıs Türk ağızını hem Anadolu ağızlarını hem standart Türkçe’yi aynı zamanda ve mekânda duymak mümkündür.

TÜRK

Kıbrıs Türkçesi fonetik, morfoloji, söz varlığı ve söz dizimi bakımından kendine has özelliklerini yitirmemiştir. Ağzın hemen her konumda ve işlevde konuşulması yaygın biçimde kullanıldığının kanıtıdır. Türkiye Türkçesi'nin standart dilinden farklı birçok özellik Kıbrıs Türk ağzında hâlâ yaşamaktadır. Meselâ bazı Anadolu ağızlarında görülen t > d (tatlı > dadlı), k > g (kavun > gavun), p > b (dolap > dolab), n > ŋ (deniz > deñiz) gibi ses değişimleri; uzun ünlülerin kısalması (âlem > alem); bazı eklerin (-kan, -sa, -ınca) ve takıların (da, ile) ünlü uyumuna girmemesi bu ağızda yaygın biçimde görülür. Kıbrıs Türk ağzının kendine özgü kelimeleri de vardır: gabsalivermek "başı boş bırakmak", lambasuyu "gaz yağı" vb. Bunların yanında "kendi" zamirinin "o" yerine kullanılması: "Guşu aldım, goydum genni / onu / kafe-se"; +cık ekinin küçültme anlamı dışında kullanımı: "İneçikleri / inekleri / aldı da gö-türdü ovaya"; -ız kişi ekinin belirsiz geçmiş zaman, şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman ve gereklilik kipinde -ık şeklinde kullanılması: "Her gün yürüyüş yaparık / yaparız /; +dir koşacının farklı kullanımı: "Adım Ali'dir / Ali /"; geniş zamanın şimdiki zamanı da ifade etmesi: "Şu anda gider / gitmekte /;" Türkiye Türkçesi'ndeki -mış ekinin az kullanılması ve taşıdığı dolaylılık anlamının -dı ekine yüklenmesi: "1880'de büyük bir kuraklık oldu / olmuş / be bu memlekette"; devrik cümlelerin sık kullanılması, soru cümlelerinin soru ekiyle değil vurguyla kurulması: "Bugün okula gittin / gittin mi /?"; yaklaşma ifadesinin hazır+eylem+emir ekiyle yapılabilmesi: "Hazır kanayım / Az kalsın kanıyordum /"; amaç bildiren cümlelerin isteylemenden sonra bir eylem getirilerek sağlanması: "İsterim gideyim / Gitmek istiyorum /"; gereklilik ifade eden cümlelerin lâzım / lüzum+eylem+emir ekiyle oluşturulması: "Lüzum gitsin / Gitmesi lâzım /"; -mış ekinin cümle içindeki yerinin önemli / yeni bilgiyi vurgulamaya yönelik olarak değişebilmesi: "Mış Ali verecek arabayı bana / Ali bana arabayı verecekmış /"; emir-istek anlamındaki eylem cümlelerinde olumsuzluğun yok kelimesiyle yapılabilmesi: "Yok unudasıñ babañı /Babañı unutma /"; şu, hanı, o şu, şu ki ile kurulu yan cümle: "Anladım şu / şu ki / o şu / hanı çalışkansın /Çalışkan olduğunı anladım /." Kıbrıs Türk ağzının özellikleri arasında sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hasan Eren, "Kıbrıs Ağzının Kökeni", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi*, Ankara 1971, s. 347-359; Yılmaz Taşçı, *Kıbrıs Ağzı*

Dil Özellikleri, Lefkoşa 1986; Ridvan Öztürk, "Kıbrıs Ağzının Kelime Haznesindeki Değişmeler", *III. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi*, Gazi Mağusa 2000, s. 27-46; Erdoğan Saraçoğlu, *Kıbrıs Ağzı*, Lefkoşa 2004; Ahmet Pehlivan, *Aya İrini'den Akdeniz'e Kıbrıs Ağzının Değişimi*, Lefkoşa 2004; Nurettin Demir, "Kıbrıs Ağızlarının Tipik Özellikleri", *Kıbrıs Konuşuyor: Kıbrıs Ağzı Üzerine İncelemeler* (ed. Ridvan Öztürk), İstanbul 2009, s. 17-28; Musa Duman, "Kıbrıs Ağzı Üzerine Bazı Notlar", *İlmi Araştırmalar*, sy. 8, İstanbul 1999, s. 115-130; Mustafa Argunşah, "Kıbrıs Ağzında Ünlü Değişmeleri", *a.e.*, sy. 11 (2001), s. 7-27; Niyazi Kızılyürek – Sylvaine G. Kızılyürek, "The Politics of Identity in Turkish Cypriot Community and Language Question", *International Journal of the Sociology of Language*, sy. 168 (2004), s. 37-54; Ülker Vancı, "The Impact of Oral Language Features in Written Language in Cypriot Turkish", *International Journal of the Sociology of Language*, sy. 181 (2006), s. 23-42; Özlem Savoğlu, "The Intonation of WH-question in Cypriot Turkish Dialect: Evidence of Language Contact", *Advances in Turkish Linguistics* (ed. Semiramis Yağcıoğlu – Ayşen Cem Değer), İzmir 2006, s. 563-574; M. Kappler, "Contact-Induced Effects in the Syntax of Cypriot Turkish", *Turkic Languages*, XII/2 (2008), s. 196-213; L. Johanson, "Türk Dillerinde Odaksız Şimdiki Zaman İşaretleyicisi ve Kıbrıs Türkçesinde Eksikliği", *Bilgi*, sy. 49, Ankara 2009, s. 93-100.

AHMET PEHLİVAN

B) Edebiyat. Kıbrıs edebiyatını iki farklı çizgide ele almak mümkündür. 1571'de Türkler tarafından fethinden itibaren adada 1980'lere kadar Osmanlı devrindeki eski ve yeni özellikleriyle Türkçe bir edebiyat var olmuştur. Bu tarihten sonra ise günümüz Kıbrıs'ında kendine özgü bir edebiyat gelişmiştir.

Fethi takiben halk edebiyatı ürünleriyle orta oyunu, karagöz gibi seyirlik oyunlar ve divan şiiri buraya da ulaşmış, XIX. yüzyıla kadar edebiyat bu doğrultuda bir seyir takip etmiştir. Nitekim fetihten sonra Lefkoşe'de kurulan mevlvihâne uzun yıllar adadaki divan şiiri merkezlerinden olmuştur. Ayrıca Kıbrıslı sanatkarlar Türk kültür ve edebiyatının merkezi İstanbul'la irtibat içinde olmakla kalmamış, imparatorluğun çeşitli bölgelerinde görev yapan bu edebiyatla hemhal olmuşlardır. Şuarâ tezkirelerinde Kıbrıslı şairler de yer almaktadır. Kıbrıs kökenli divan şairleri arasında Misâîfî (ö. 1607), Mehmed Zekâî, Şeyh Mustafa Siyâhî Dede, Nâib, Şeyh Ârif Efendi, Hızır Dede (Hamdî) gibi isimler alınabilir. Bu konuda öne çıkan son devir isimlerden biri, Sultan II. Mahmud'un Lefkoşe'de 1828'de bir kütüphane kurdurmasının ardından padişaha yazdığı kaside üzerine İstanbul'a davet edilen müderris Hasan Hilmi Efendi'dir. Şair İstanbul'da iken yeni ordunun geçit merasimi hakkın-

da yazdığı bir kaside dolayısıyla "sultânü-şuarâ" unvanıyla taltif edilmiştir. Kıbrıs 1878'de İngiltere'nin eline geçince adadaki müslüman Türk-hıristiyan Rum gerginliği artmış, Aşık Kenzi, bu vesile ile 1883'te "Kıbrıs Destanı" adıyla halk şiirinin en güzel örneklerinden birini ortaya koymuştur. Ayrıca 1890'lı yıllarda Kıbrıs'ta gazete yayımı başlayınca edebiyata bir canlılık geldiği görülmektedir. Ahmed Tefvik Efendi'nin 1896'da çıkardığı *Kokonoz* ile 1897'de yayımladığı *Akbaba* adlı mizah gazeteleriyle bunlarda neşredilen edebî ürünler dikkati çeken yayınlardır. Ahmed Tefvik 1901'de *Mir'ât-ı Zamân*'ı, 1909'da ikinci defa *Kokonoz*'u çıkarmış, bu yıllarda sayıları gittikçe artan gazetelerde çeşitli edebî türlerde ürünler yayımlanmıştır. Kıbrıs'ta ilk roman *Kaytazâde Mehmed Nâzım*'ın *Yâdigâr-ı Muhabbeti* (1896), ilk hikâyelerden biri Ahmed Tefvik Efendi'nin "Bir Manzara-i Dilgüşâ" (1897), ilk oyun yine onun *Hicrân-ı Ebedî*'sidir (1895).

Türkiye'de 1870'lerden sonra Batılı-modern edebiyat gelişirken bunun Kıbrıs'a yansması 1890'ları bulmuştur. Kıbrıs'ta şiir, hikâye ve roman gibi edebî türlerde Tanzimat ve Servet-i Fünûn dönemi Türk yazarlarının etkisini görmek mümkündür. Nitekim Tanzimat devri şairlerinden Ziyâ Paşa 1862'de Lefkoşe valiliğinde bulunmuş, bazı şiirlerini burada kaleme almıştır. Bir diğer Tanzimat aydını Nâmık Kemal 1873-1876 yıllarında Magosa'da sürgün hayatı yaşarken edebiyata meraklı Kıbrıs Türk gençlerinden bir edebiyat çevresi oluşturmuştur. Bunların önde gelenlerinden *Kaytazâde Mehmed Nâzım*, Nâmık Kemal'den sonra *Recâizâde Mahmud Ekrem*'le tanışmış, bir bölümü *Rûh-ı Mecrûh* adıyla basılmış olan şiirlerini İstanbul'daki edebiyat dergilerinde yayımlamıştır. Ayrıca Servet-i Fünûn topluluğu 1890'lardan itibaren Kıbrıs'taki edebiyat meraklılarını ve onların eserlerini etkilemiştir. XX. yüzyılın başlarında Kıbrıs'ta kültürel etkinliklerin canlanmasında bir kısım Jön Türkler'in İngiltere'nin kontrolündeki Kıbrıs'a gelmeleri veya sığınmaları etkili olmuştur. Vizeli Rızâ İbn Emin ve Şair Eşref bunlardandır. 1919'da Anadolu'da Kurtuluş Savaşı başladığı zaman bu savaş hakkında Kıbrıs Türk halkını bilgilendirmek, Rum propagandasını etkisiz kılmak amacıyla *Doğru Yol, Söz, Davul, Vatan, Ankebut* ve *Birlik* gibi gazeteler çıkmıştır. Daha sonraki yıllarda İsmail Hikmet Ertaylan, Rıza Tefvik, İbrahim Zeki Burdurlu, Hikmet İlaydın, Arif Nihat Asya gibi şair